

Radiniai iš Klaipėdos krašto „Prussia-Museum“ archeologinės kolekcijos fotografijose

Linās Tamulynas

Klaipėdos kraštas – tai šiandien Lietuvai priklausanti teritorija, esanti į š. nuo Nemuno, kuri po Pirmojo pasaulinio karo Versalio sutartimi buvo atskirta nuo Rytų Prūsijos. Archeologiniai tyrimai šiame regione buvo pradėti XIX a. paskutiniiais dešimtmečiais, o didžioji dalis jų metu rastos medžiagos iki 1945 m. saugota Karaliaučiaus muziejuje „Prussia-Museum“. Čia buvo patekę ir dauguma atsitiktinių radinių, aptiktų Klaipėdos krašte. Iki 1945 m. mokslinėje literatūroje buvo paskelbta tik nedidelė šio Karaliaučiaus muziejaus archeologinės kolekcijos dalis, o po Antrojo pasaulinio karo pradingus eksponatams, pamažu pradėjo įsigalėti nuomonė, kad „Prussia-Museum“ kolekcija dingo negrįžtamai.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje dalis „Prussia-Museum“ fondų aptikta Berlyne (Reich, 2003). 1999 m. viename iš Kaliningrado fortų aptikti šio vieno turtingiausių Rytų Europos muziejų ekspozicijos likučiai (Балчев, Скворцов, Кулаков, 2000). Taip grįžo viltis, kad Karaliaučiuje sukaupta archeologinė kolekcija sugrįš į mokslinę apyvarą. Tačiau bent jau Klaipėdos krašto archeologinės medžiagos, rastos iki 1945 m., atžvilgiu toks optimizmas gerokai priblėso sutvarkius minėtoje institucijoje aptiktą medžiagą ir paaiškęjus, kad Berlyno muziejuje iš dalies atkuriami tik dviejų šio regiono kapinynų, t. y. Aukštikiemių ir Ramučių, medžiaga, o Kaliningrado muziejuje saugomi radiniai iš Klaipėdos krašto yra visiškai demetrikuoti ir jų radimvietes dažniausiai galima nustatyti tik pagal publikacijas (Die Prussia-Sammlung, 2005).

Nesant originalios „Prussia-Museum“ sukauptos medžiagos, vienas iš pagrindinių šaltinių apie Klaipėdos krašte iki 1945 m. aptiktus radinius išlieka publikacijos ir su šiais radiniais susijusi, įvairiuose Europos muziejuose ir mokslo institucijose išlikusi archyvinė medžiaga – „Prussia-Museum“ dirbusių įvairių institucijų archeologų išrašai iš inventorinių knygų, radinių aprašai ir piešiniai (eskizai), kartotekos. Tokiuose asmeniniuose archyvuose galima aptikti daug vertingos nepublikuotos informa-

cijos. Tai sėkmingai įrodė Lenkijos kolegų ir neseniai į šią veiklą įsitraukusių Lietuvos mokslininkų darbai (Banytė-Rowell, Nowakowski, 2001; Banytė-Rowell, Bitner-Wróblewska, 2005, p. 115, 9 išnaša).

Be įvairių archeologų sukurtos rankraštinės archyvinės medžiagos, kai kuriose institucijose saugoma „Prussia-Museum“ archeologinės kolekcijos radinių fotografijų. Kas ir kada pradėjo fotografuoti „Prussia-Museum“ radinius, šiandien atsakyti sunku, tačiau pirmosios fotonuotraukos su radiniais, bent jau iš Klaipėdos krašto, buvo išspausdintos 1919 m. švedų archeologo Nilso Åbergo veikale „Ostpreussen in der Völkerwanderungszeit“ (Åberg, 1919). Vėliau keletą fotografijų su radiniais iš Klaipėdos krašto publikavo Wilhelmas Gaerte (Gaerte, 1929), daug jų panaudota Rytprūsių archeologų Carlo Engelio, Joachimo Hoffmanno, Bernto von zur Mühlens (Engel, 1935; Hoffmann, 1941; von zur Mühlen, 1975), latvių archeologo E. Šturms ir estų archeologo H. Mooros monografijose (Šturms, 1936; Moora, 1938).

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti ir susisteminti keturių institucijų¹, t. y. Proistorės ir ankstyvosios istorijos muziejaus Berlyne, Istorijos instituto Taline, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Vilniuje ir Vytauto Didžiojo karo muziejaus Kaune fonduose saugomas fotonuotraukas, kuriose užfiksuoti Klaipėdos krašte aptikti radiniai, iki 1945 m. buvę Karaliaučiaus muziejuje „Prussia-Museum“.

¹ Galimybę dirbti užsienio archyvuose suteikė Valstybinis mokslo ir studijų fondas, 2004 m. finansavęs prof. habil. dr. M. Michelberto vadovaujamą projektą T-04059 „Duomenų apie Klaipėdos krašto kapinynų medžiagą užsienio saugyklose sąvadas“.

Už informaciją apie archyvuose esančią medžiagą ir kitokią pagalbą dėkoju kolegoms dr. R. Banytei-Rowell, dr. A. Bliuzienei, J. Cigliui, G. Grižui, dr. M. Mägi, M. Otsui, dr. Ch. Reich, K. Rickevičiūtei, J. Steponaitienei, K. Šeškevičiui, E. Vasiliauskui ir H. Wiederui.

1 pav. „Prussia-Museum“ negatyvas PL1036 (A3722) (SMB-PK/MVF, PM IXa, PM-N 369). Kairėje pusėje matomos ant negatyvo užrašytos radinių radimvietės (Heydekrug, Bandhuszen, Kur. Nehrung, fen) bei negatyvo inventoris numeris. Pirmas iš dešinės – įmovinis kirvis iš Liepynės dvaro (Adl. Lindenhof) Tafel 118A.g). Antras iš kairės – literatūroje nepublikuotas bronzinio kalavijo iš Bandužių fragmentas

Abb. 1. Das „Prussia-Museum“ Negativ PL1036 (A3722) (SMB-PK/MVF, PM IXa, PM-N 369) Auf der linken Seite sieht man auf dem Negativ die Fundorte der Einzelfunde (Heydekrug, Bandhuszen, Kur. N Götzhofen) sowie die Inventarnummer des Negativs. Erster Fund rechts ist das Tüllenbeil aus Adl. Lindenhof (Eng 118A.g). Zweiter Fund links ist ein Fragment des in der Fachliteratur nicht veröffentlichten Bronzenen Schwertes aus

I. RINKINIAI, KURIOUSE APTIKTA FOTOGRAFIJŲ, VAIZDUOJANČIŲ RADINIUS IŠ KLAIPĖDOS KRAŠTO, SAUGOTUS „PRUSSIA-MUSEUM“:

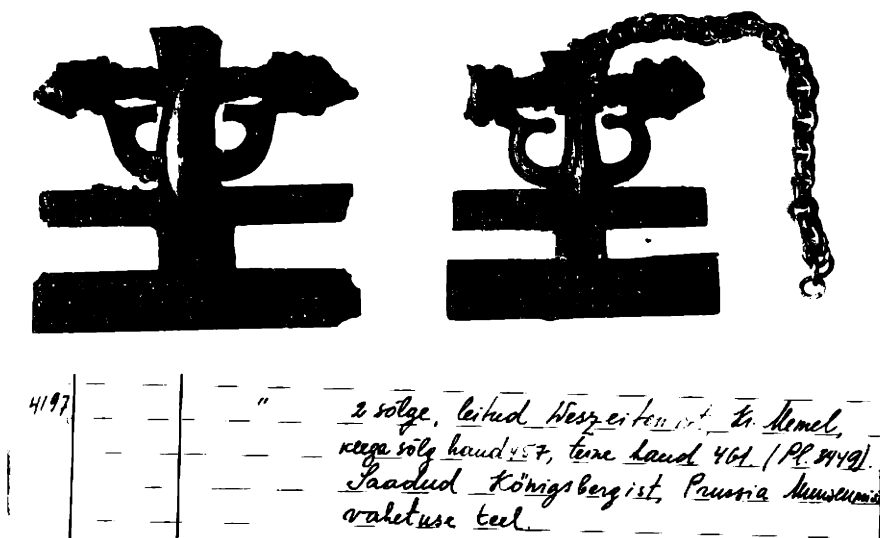
I.1. „Prussia-Museum“ archyvo likučiai Proistorės ir ankstyvosios istorijos muziejuje Berlyne (toliau – SMB-PK/MVF)

Šio muziejaus archyve saugoma per 1800 negatyvų ir fotografijų (Junker, Wieder, 2003, p. 33) (SMB-PK/MVF fondas IXa). Negatyvai ir fotografijos į muziejų pateko ganėtinai prastos būklės: stiklinės plokštelės suskilusios ir subraižytos, daugelio negatyvų emulsijos sluoksnius pažeistas. Visa ši medžiaga muziejuje nuskaityta ir peržiūrai pateikiamos jos elektroninės kopijos.

2004 m. peržiūrėjus fondo medžiagą pavyko aptikti 15 negatyvų ir 5 fotografijas, kuriuose pavaizduoti radiniai iš Klaipėdos krašto. Ant originalių „Prussia-Museum“ negatyvų (jų pakraščiuose) juodu tušu užrašytas invento-

rinis numeris, prasidedantis raidėmis PI (vo – plokštelė), kuris dažnai yra perbrauktas, o kitas kitas – prasidedantis raide A. Tai greičia tojo dešimtmečio pabaigoje ar net penktojo p dyto negatyvų perinventorizavimo padarinys. rių negatyvų (pakraščiuose) užrašyta, kokių džiaga pavaizduota. Pavyzdžiui, ant negat (SMB-PK/MVF, PM IXa, PM-N 369) užraš me nufotografuoti radiniai iš „Heydekrug, B Kur. Nehrung ir Adl. Götzhofen“ (1 pav.). macija, deja, yra vos ant kelių stiklo plokšt duomenys dažniausiai neišsamūs. Minėtam PI.1036 pavaizduoti ne tik radiniai iš ant j vietovių, bet ir kirvis iš Liepynės dvaro (plg. E Tafel 92.g).

Smulkesni duomenys apie nufotografuot greičiausiai buvę įrašyti negatyvų inventorinė kuri, atrodo, prarasta.

2 pav. Tartu universiteto Archeologijos kabineto „didaktinės kolekcijos“ fotografija Nr. 4197 (viršuje) ir jos aprašas inventorinėje knygoje (apačioje).

Albume nurodyta, kad radiniai rasti Vėžaičių kapinyno kapuose Nr. 457 ir 461. Fotonuotraukų inventorinėje knygoje papildomai nurodytas „Prussia-Museum“ negatyvo inventorinis numeris (Pl. 3449) ir kad fotografija iš minėto muziejaus gauta mainais

Abb. 2. Die Aufnahme Nr. 4197 der „didaktischen Kollektion“ des Archäologischen Kabinetts der Universität Tartu (oben) und ihr Verzeichnis im Inventarbuch (unten).

Im Album ist darauf hingewiesen, dass die Funde den Gräbern Nr. 457 und 461 des Weszeiten-Gräberfeldes entstammen. Im Inventarbuch der Aufnahmen ist zusätzlich die Inventarnummer des Negativs (Pl. 3449) im „Prussia-Museum“ angegeben und darauf verwiesen, dass man die Aufnahme aus dem genannten Museum im Austausch erhalten hat.

1.2. Tartu universiteto Archeologijos kabineto fotografijų kolekcija Estijos mokslų akademijos istorijos institute Taline

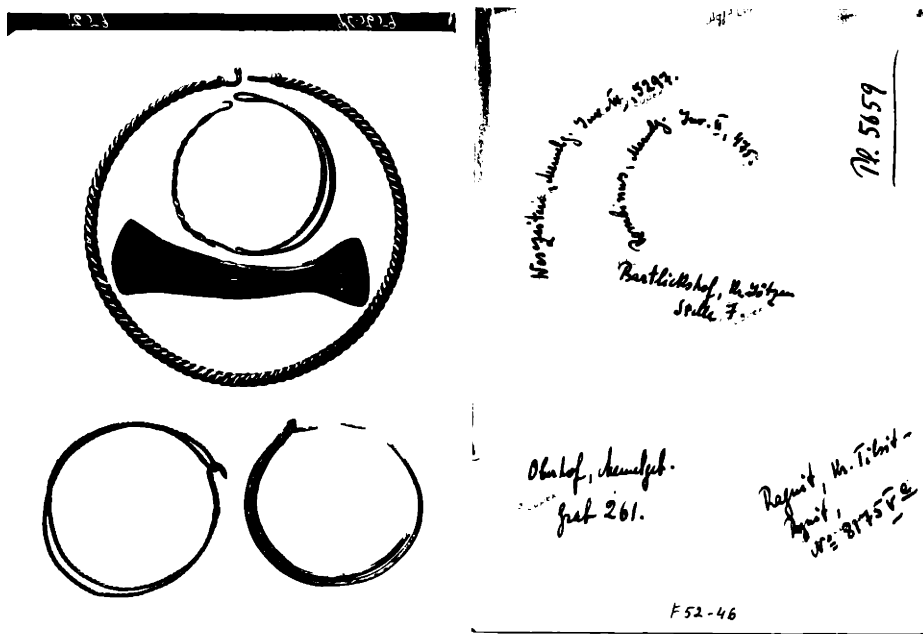
Tartu universiteto Archeologijos kabinete XX a. trečiajame – ketvirtajame dešimtmėčiuose buvo sukaupta kelių tūkstančių fotografijų, kuriose užfiksuoti įvairiuose muziejuose saugomi archeologiniai eksponatai iš Lietuvos, Latvijos, Estijos ir buvusių Rytprūsių, kolekcija. Visos fotografijos suklijuotos į albumus pagal regionus. XX a. šeštajame dešimtmetyje ši kolekcija pateko į Estijos istorijos institutą Taline, tačiau pirmąkart mokslinei visuomenei ji, taikliai pavadinta „didaktine kolekcija“ (toliau – TŪAKDK), iš dalies pristatyta tik 2003 m. (Juga-Szymańska, Ots, Szymański, 2003).

2005 m. peržiūrėjęs Tartu universiteto Archeologijos kabineto „didaktinę kolekciją“, aptiktos 39 nuotraukos,

kuriose užfiksuoti radiniai iš Klaipėdos krašto, iki 1945 m. saugoti Karaliaučiaus „Prussia-Museum“ (Inv. Nr. 2649–2658, 2701, 3144, 4181–4184, 4187–4193, 4195–4197, 4199, 4200, 4202–4205, 4231, 4644).

Po kiekviena TŪAKDK fotografija albumuose yra įrašai su informacija, nurodanti, kur aptikti joje pavaizduoti radiniai. Analogiška informacija užrašyta fotografijų inventorinėse knygos, kuriose pateikta ir papildomų duomenų (pvz., kelintais metais ir iš kur gauta fotografija). Jose nurodyta, kad daugelis TŪAKDK fotografijų, kuriose vaizduojami dirbiniai iš Klaipėdos krašto, buvo gautos iš „Prussia-Museum“ mainais, daugeliu atveju nurodytas negatyvo inventorinis numeris (Pl.) (2 pav.).

Beveik visos TŪAKDK esančios fotografijos su radiniais iš Klaipėdos krašto, saugotais „Prussia-Museum“, dubliuojasi su Jono Puzino archyve esančia analogiška medžiaga.

3 pav. Jono Puzino archyve saugoma nuotrauka, atspausda nuo „Prussia-Museum“ negatyvo Pl. 5659 (JPA. B. 46. L. 21). Kairėje: nuotraukos pakraštyje matyti negatyvo inv. Nr.: Pl. 5659. Dešinėje: kitoje nuotraukos pusėje ties radiniais užrašytos radimvietės ir radinių inv. Nr.: Weszeiten, Memelg. Inv. IV, 5297; Rombinus, Memelg. Inv. II, 475; Bartlickshof, Kr. Lötzen Stelle 7; Oberhof, Memelgeb. Grab 261.; Ragnit – Ragnit, Kr. Tilsit – Ragnit, № 8175V^a

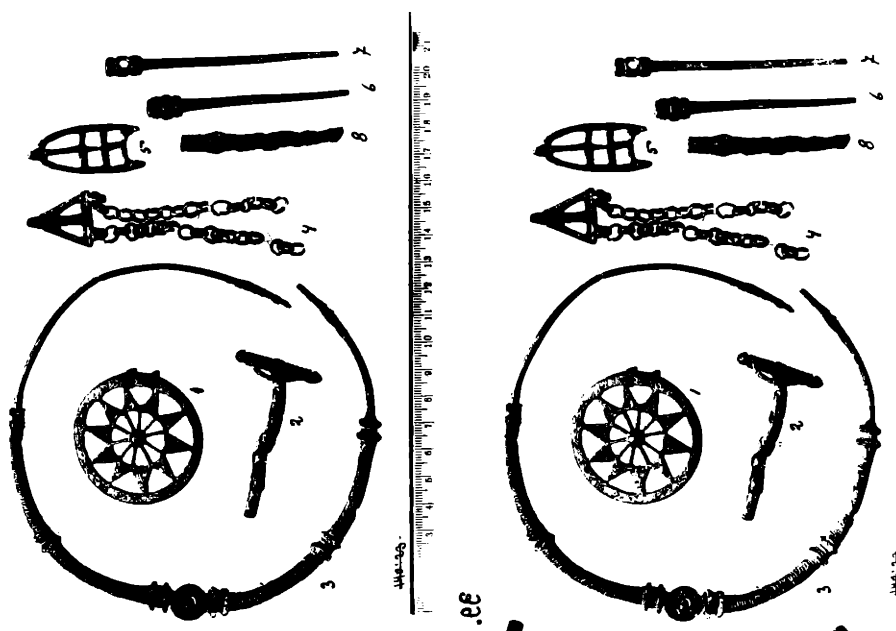
Abb. 3. Die im Jonas Puzinas-Archiv aufbewahrte Aufnahme, die vom Negativ Pl. 5659 (JPA. B. 46. L. 21) des „Prussia-Museum“ kopiert wurde. Links: am Rande der Aufnahme sieht man die Inventarnummer des Negativs: Pl. 5659. Rechts: auf der anderen Seite der Aufnahme steht neben den Fundorten und die Inventarnummer des Fundes: Weszeiten, Memelg. Inv. IV, 5297; Rombinus, Memelg. Inv. II, 475; Bartlickshof, Kr. Lötzen Stelle 7; Oberhof, Memelgeb. Grab 261.; Ragnit, Kr. Tilsit – Ragnit, № 8175V^a

I.3. Jono Puzino archyvas (toliau – JPA) Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Vilniuje

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje esančiuose Lietuvos archeologo Jono Puzino archyvo likučiuose saugomos 34 radinių iš Klaipėdos krašto, iki 1945 m. buvusių „Prussia-Museum“, fotografijos. Jos saugomos keturiuose aplankuose (JPA, b 30, b. 46, b. 50 ir b. 51) kartu su išrašais iš literatūros ir kartotekinio pobūdžio medžiaga apie radinius. Šie aplankai suformuoti paties archyvo sudarytojo, ant jų užklijuoti J. Puzino ranka užrašyti pavadinimai: „Senasis geležies amžius Pabaltijy“ (JPA, b. 46), „Vidurinis geležies amžius Pabaltijy“ (JPA, b. 50), „Žalvario amžius Pabaltijy“ (JPA, b. 51). Vienas iš aplankų, kuriame sudėta me-

džiaga, susijusi su Klaipėdos krašto radiniais iš vidurinio ir vėlyvojo geležies amžių, be pavadinimo (JPA, b. 30). Labiausiai tikėtina, kad šie aplankai – paskaitoms ruošta medžiaga. Daugelio Jono Puzino archyve esančių fotografijų, kuriose užfiksuoti radiniai iš Klaipėdos krašto, pakraščiuose matyti „Prussia-Museum“ nuo negatyvo atsispaudęs inventorinis numeris (Pl.), kitoje nuotraukų pusėje ties kiekvienu daiktu nurodyta, kur jis rastas, daugeliu atvejų – radinio inventorinis numeris (3 pav.).

Keleto iš Jono Puzino archyve saugomų fotografijų antroje pusėje nurodytas TŪAKDK nuotraukos inventorinis numeris (JPA b. 46, l. 28, 32, 36). Jų pakraščiuose nėra nuo „Prussia-Museum“ negatyvo atsispaudusio inventorinio numerio. Darytina prielaida, kad šios fotografijos – tai Tارتu universiteto Archeologijos kabineto kolekcijos nuotraukų reprodukcijos. Tokią prielaidą pa-

4 pav. Radiniai iš Aukštkiemių kapinyno (PM Pl. 5667). Kairėje – TŪAKDK fotografija Nr. 2649, dešinėje – VDKMNF negatyvas Nr. 39. VDKMNF negatyve matyti užrašai (skaičiai), kurie ant TŪAKDK fotografijos užrašyti rašalu. Tai leidžia tvirtinti, jog VDKMNF negatyvas yra TŪAKDK fotografijos reprodukcija.

Abb. 4. Die Funde aus dem Oberhof-Gräberfeld (PM Pl. 5667). Links – die TŪAKDK-Aufnahme Nr. 2649, rechts – das VDKMNF-Negativ Nr. 39. Auf dem VDKMNF-Negativ sieht man Aufschriften (Zahlen), die auf der TŪAKDK-Aufnahme mit Tinte aufgeschrieben sind. Es erlaubt uns zu behaupten, dass das VDKMNF-Negativ die Reproduktion der in dem TŪAKDK aufbewahrten Aufnahme sei.

tvirtina tai, kad, pavyzdžiui, TŪAKDK 3868 yra netaisyklingai apkarpyta ir tušu aprašinėta nuotrauka (Pl.5658 fragmentas). Būtent tokia ji buvusi perfotografuota, o jos antrinė kopija šiandien saugoma Jono Puzino archyve (JPA, b. 46, l. 36) su pastaba „Tartu arch. Kab.“.

I.4. Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus (toliau – VDKM) negatyvų kolekcija Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune

Šioje kolekcijoje saugoma 15 stiklinių negatyvų, kuriuose nufotografuoti radiniai iš Aukštkiemių kapinyno, būvę „Prussia-Museum“ (negatyvai Nr. 23, 26–39). Vieną jų 1996 m. publikavo V. Šimėnas (Šimėnas, 1996, p. 41, pav. 6), apgailestavęs, kad fotografuojant radinius nenaudota liniuotė (Šimėnas, 1996, p. 40). Derėtų pasakyti, kad liniuotė fotografuojant naudota, tačiau ant nuotraukos jos nematyti, nes didelė dalis negatyvo paviršiaus retušuota (užtepta baltais dažais). Todėl nuotraukose matyti tik radiniai, o ne užrašai ir kita informacija. Tokiu pačiu būdu iš dalies uždažyti beveik visi VDKM kolekcijos negatyvai, kuriuose nufotografuoti radiniai iš Aukštkiemių. Įdomiausia, kad jų analogai (fotografijos) yra Jono Puzino archyve ir Tartu universiteto Archeologijos kabinete „didaktinėje kolekcijoje“, tačiau šiuose fonduose esančios nuotraukos darytos ne nuo VDKM negatyvų.

Mano nuomone, Kaune esantys negatyvai yra TŪAKDK fotografijų kopijos (bet ne atvirkščiai!). Šį teiginį galima patvirtinti VDKM negatyvo Nr. 39 pavyzdžiu, kuris yra neretušuotas (arba retušavimo sluoksniu nuplautas). Jame matomi tie patys užrašai, kurie yra ant TŪAKDK nuotraukos Nr. 2649 (4 pav.). Tai reiškia, kad ant Tartu universiteto Archeologijos kabinete saugotos fotografijos jos nematyti, nes didelė dalis negatyvo paviršiaus retušuota (užtepta baltais dažais). Todėl nuotraukose matyti tik radiniai, o ne užrašai ir kita informacija. Tokiu pačiu būdu iš dalies uždažyti beveik visi VDKM kolekcijos negatyvai, kuriuose nufotografuoti radiniai iš Aukštkiemių. Įdomiausia, kad jų analogai (fotografijos) yra Jono Puzino archyve ir Tartu universiteto Archeologijos kabinete „didaktinėje kolekcijoje“, tačiau šiuose fonduose esančios nuotraukos darytos ne nuo VDKM negatyvų. Mano nuomone, Kaune esantys negatyvai yra TŪAKDK fotografijų kopijos (bet ne atvirkščiai!). Šį teiginį galima patvirtinti VDKM negatyvo Nr. 39 pavyzdžiu, kuris yra neretušuotas (arba retušavimo sluoksniu nuplautas). Jame matomi tie patys užrašai, kurie yra ant TŪAKDK nuotraukos Nr. 2649 (4 pav.). Tai reiškia, kad ant Tartu universiteto Archeologijos kabinete saugotos fotografijos

jos buvo užrašyti skaičiai, vėliau ji buvo perfotografuota, o kopijos negatyvas pasiliko Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje. Greičiausiai tokiu pačiu būdu (perfotografavus Tartu kolekcijos nuotraukas), VDKM atsirado ir kiti negatyvai, kuriuose pavaizduoti Aukštikiemių kapinyno radiniai. Kas buvo šių Tartu universiteto kolekcijos reprodukcijų iniciatorius, kada jos buvo padarytos ir kodėl nuotraukas reikėjo perfotografuoti užuot Karaliaučiuje užsisakius atspaudus nuo originalių negatyvų – neaišku.

II. KLAIPĖDOS KRAŠTO RADINIŲ FOTOGRAFIJŲ UŽSAKOVAI, PUBLIKAVIMAS IR PLATINIMAS

Trumpai apžvelgus keturių institucijų fonduose esančius fotografijų ir negatyvų, kuriuose yra radinių ir iš Klaipėdos krašto, iki 1945 m. saugotų „Prussia-Museum“, rinkinius ir padarius jų suvestinę (žr. priedą), darytina išvada, kad visuose minėtuose rinkiniuose esančios vienodos fotonuotraukos darytos nuo originalių negatyvų, kurie saugoti „Prussia-Museum“. Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomi stikliniai negatyvai, kuriuose pavaizduoti Aukštikiemių kapinyno radiniai, yra perfotografuotos Tartu universiteto Archeologijos kabineto „didaktinės kolekcijos“ nuotraukos.

Kaip matyti šiandien žinomų „Prussia-Museum“ negatyvų su Klaipėdos krašto radiniais suvestinėje, didelė dalis nuo jų darytų fotografijų buvo publikuotos. Tai leidžia daryti išvadą, kad šių fotografijų užsakovai buvo archeologai, ruošę straipsnius, monografijas ar disertacijas. Spėjimą, kad „Prussia-Museum“ eksponatų fotografavimą inicijavo ne pats muziejus, o šių radinių fotonuotraukomis suinteresuoti asmenys (ar institucijos), netiesiogiai galima pagrįsti tuo, kad daugumoje nuotraukų užfiksuoti ne uždari kompleksai (t. y. vieno kapo ar bent jau vieno kapinyno medžiaga), o radiniai, dažniausiai atrinkti iš skirtingų objektų, tačiau susiję chronologiškai arba tipologiškai. Kai kurie radiniai „Prussia-Museum“ ekspozicijose fotografijose užfiksuoti keliose skirtingose nuotraukose. Pavyzdžiui, tas pats smeigtukas iš Šlažių nufotografuotas Pl. 2241 ir Pl. 4502, kito smeigtuko, rasto tyrinėjant šį pilkapyną, galvutė – Pl. 2237 ir Pl. 4502. Kiauraraščiai kabučiai ir grandelių skirstiklis iš Aukštikiemių kapinyno kapų Nr. 331, 330 ir 202 užfiksuoti negatyve Pl. 5658 ir atskirai, su kapų kompleksais – negatyvuose Pl. 5663, Pl. 5667 ir Pl. 5670. Šių kabučių piešiniai, padaryti pagal fotografijas, buvo publikuoti H. Mooros knygoje (Moora, 1938).

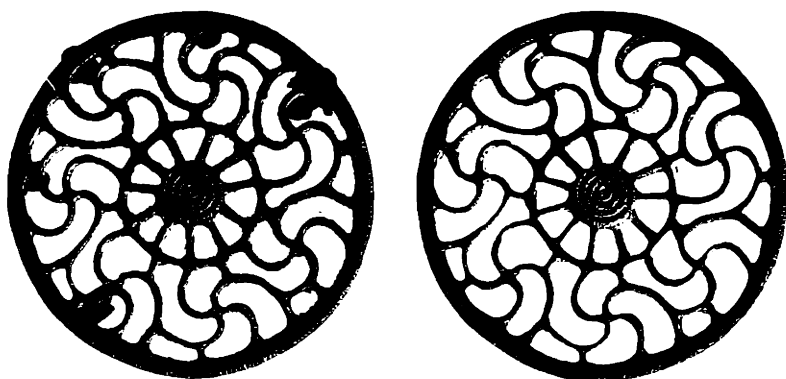
Visų fotografijų užsakovų šiandien atsekti neįmanoma, tačiau į akis krinta dėsningumas, kad nuo anksčiausiai suinventorintų negatyvų atspausdintos nuotraukos buvo anksčiausiai ir publikuotos: nuo negatyvų Pl. 789 ir Pl. 0868 atspausdintos nuotraukos 1929 m. publikavo W. Gaerte (Gaerte, 1929, p. 239, Abb. 183a, p. 241, Abb. 184), nuo negatyvų inv. Nr. 5275 ir inv. Nr. 5276 atspausdintos nuotraukos 1938 m. publikavo suomių archeologas H. Salmo (Salmo, 1938). Pastaroju atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad viena iš šioje publikacijoje paskelbtų fotografijų yra perkomponuota „žirklių ir klijų“ metodu, tačiau paeilui einantys negatyvų inventoriai numeriai neleidžia abejoti, kad jų užsakovas buvo būtent minėtos knygos autorius.

Padarius išvadą, kad „Prussia-Museum“ kolekcijos eksponatai buvo fotografuojami atskirų archeologų užsakymu, didelė tikimybė, kad fotonuotraukų su radiniais iš Klaipėdos krašto yra ir kitose, šiame straipsnyje nepaminėtose, institucijose, kuriose saugoma iki 1945 m. Karaliaučiaus muziejuje „Prussia-Museum“ dirbusių archeologų archyvine medžiaga. Kaip realų tokios prielaidos patvirtinimą galima paminėti, kad Latvijos istorijos muziejuje (Latvijas Vēstures Muzejs, toliau – LVM) yra išlikusi segės iš Pargėšų fotografija, kuri retuometu buvo publikuota latvių archeologo Valdemaro Ginterso straipsnyje (Ginters, 1938, p. 61, pav. 7) (5 pav.). Analogiškų originalių fotonuotraukų, kurios buvo publikuotos literatūroje, tačiau iki šiol turi išliekamąją vertę, ateityje įvairiuose archeologų archyvuose, matyt, bus rasta ir daugiau.

III. „PRUSSIA-MUSEUM“ ARCHEOLGINĖS KOLEKCIJOS FOTOGRAFIJOS KAIP INFORMACIJOS APIE RADINIUS IŠ KLAIPĖDOS KRAŠTO ŠALTINIS

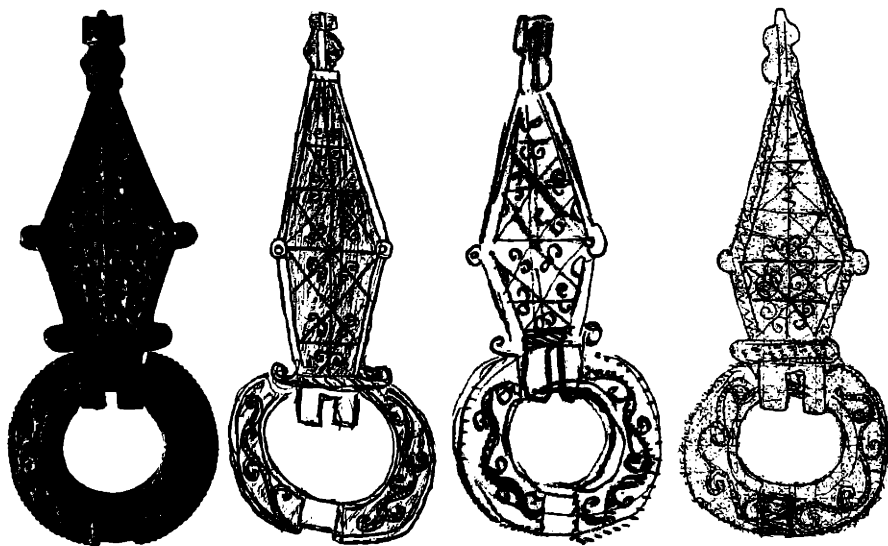
Fotografijų, kuriuose užfiksuoti radiniai iš Klaipėdos krašto, svarbą mokslui galima apibūdinti vienu sakiniu: jos reikšmingos tiek, kiek šiandien svarbi informacija apie „Prussia-Museum“ archeologinę kolekciją.

Visų pirma šios fotonuotraukos daugeliu atveju šiandien yra vienintelis informacijos apie nepublikuotus dirbinius šaltinis. Nekomentuojant Andulių ir Aukštikiemių kapinynų medžiagos, nes apie šiuos objektus informaciją renka ir medžiagos publikavimą rengia kiti archeologai (Bitner-Wróblewska, Bliujienė, Wróblewski, 2003; Reich, 2003, p. 22, 23, 23 išnaša), minėtose institucijose saugomuose „Prussia-Museum“ negatyvuose ir fotonuotraukose aptikta keliolika literatūroje neskelbtų radinių iš Klaipėdos krašto. Tai bronzos amžiaus radiniai iš Bandužių, Šilutės, Gedminių dvaro (Pl. 1036), geležies amžiaus ra-

5 pav. Segė iš Pangėsų kapinyno. Kairėje – fotografija, saugoma LVM, dešinėje – ta pati nuotrauka iš V. Ginterso publikacijos (Ginters, 1936, p. 61, pav. 7). Sulyginus šias nuotraukas matyti, kad publikacijoje, norint išryškinti unikalų ornamentą, buvo retušuotos tokios informacijos požiūriu svarbios papuošalo dalys kaip užsegimo detalės bei ašelės grandelėms įverti

Abb. 5. Scheibenfibel aus Pangessen-Gräberfeld. Links – eine Aufnahme, die im LVM aufbewahrt wird, rechts – dieselbe Aufnahme in der Publikation von V. Ginters (Ginters 1936, S. 61, Abb. 7). Vergleicht man diese Aufnahmen, so sieht man, dass in der Publikation, um das unikale Ornament hervorzuheben, jene aus der Sicht der Information wichtige Teile der Schmucksache retuschiert wurden wie die Details der Spange und der Ösen.

6 pav. Diržo sagtis iš Vilkkičių. Iš kairės į dešinę: „Prussia-Museum“ negatyve Pl. 3133 (Engel, 1937, Abb. 8), N. Åbergo archyvinėje medžiagoje (RAÅ ATA), F. Jakobsono archyvinėje medžiagoje (LVM) ir M. Schmiedehelm archyvinėje medžiagoje (TÜAKDK)

Abb. 6. Schnalle aus Wilkieten. Von links nach rechts: Im Negativ des „Prussia-Museums“ Pl. 3133 (Engel, 1937, Abb. 8), im Archivmaterial von N. Åberg (RAÅ ATA), im Archivmaterial von F. Jakobson (LVM) und im Archivmaterial von M. Schmiedehelm (TÜAKDK).

diniai iš Barvų (Pl. 4140), Kleimiškės (Pl. 2226), Mažių (Pl. 3867), Rumpiškės (Pl. 5658), Skėrių (Pl. 2330), Vėžaičių (Pl. 1887, Pl. 3449, Pl. 3865, Pl. 4140) kapinynų ir kt. objektų.

Fotografijos leidžia patikimai nustatyti ir „naujai at-rastus“ „Prussia-Museum“ kolekcijos eksponatus. Kaip pavyzdį galima pateikti vienos antkaklės iš Šilutėje gyve-nusio vaistininko Settegas kolekcijos fragmentus, kurie šiuo metu saugomi Kaliningrado istorijos ir meno mu-ziejuje, o 2005 m. buvo publikuoti su priedu „Rytprū-siai, radimvietė nenustatyta“ (Die Prussia Sammlung, 2005, p. 77). Palyginus dabartinę publikaciją su archyvi-nėje medžiagoje esančia nuotrauka, pagal antkaklės lan-kelio lūžius ir kitus dirbinio defektus visiškai akivaizdu, kad tai tas pats eksponatas, kuris buvo užfiksuotas Pl. 3044 ir, beje, 1935 m. publikuotas C. Engelio knygoje (Engel, 1935, Tafel 144.c). Jei ne ši fotografija, Kalining-rado muziejuje saugomas radinys turbūt visam laikui lik-tų „iš nežinomos vietovės“.

Derėtų paminėti, kad fotonuotraukos nustatant radi-nius yra kur kas informatyvesnis šaltinis, nei išlikusi ar-chyvinė medžiaga, kuria ypač susidomėta pastaraisiais metais. Archyvuose saugomi archeologų ranka piešti ra-dinių eskizai buvo skirti ne publikacijoms. Todėl tikroji radinio forma (o ypač smulkios detalės ar ornamentai) eskizuose buvo vaizduojami labai schemiškai. Akivaiz-dus pavyzdys – sagties iš Vilkyčių fotografijos ir tos pa-čios sagties eskizų N. Åbergo, F. Jakobsono bei M. Schmie-dehelm archyvinėje medžiagoje palyginimas (6 pav.).

Vertėtų paminėti, kad netgi literatūroje paskelbtų ra-dinių originalios fotografijos turi išliekamąją vertę ne tik dėl kartais prastos publikacijų spaudos kokybės. Ant nuo-traukų (JPA atveju) ar fotografijų inventorinėje knygoje (TŪAKDK atveju) užrašyta informacija papildo ar netgi pakoreguoja publikacijose pateiktą informaciją. Kaip pa-vyzdį galima pateikti H. Salmo publikuoto Barvų kapi-nyno Nr. 4 kovos peilio (Salmo, 1938, p. 147, Abb. 45) ilgi (66 cm), nurodytą ant nuotraukos J. Puzino archyve (JPA, b. 30, l. 15).

IŠVADOS

„Prussia-Museum“ archeologinė kolekcija buvo fotogra-fuojama muziejuje pavienių archeologų ar institucijų už-sakymu publikacijoms. Vėliau nuotraukos buvo tiražuo-jamos.

VDKM saugomi stikliniai negatyvai, kuriuose pavaiz-duoti radiniai iš Klaipėdos krašto, saugoti „Prussia-Mu-seum“, yra perfotografuotos TŪAKDK nuotraukos. SMB-PK/MVF, JPA bei TŪAKDK esančiose „Prussia-Museum“ archeologinės kolekcijos nuotraukose aptikta ir literatūroje neskelbtų radinių iš Klaipėdos krašto nuotraukų, kurios yra svarbi medžiaga dėl to, kad radi-niai prarasti arba demetrikuoti.

„Prussia-Museum“ nuotraukos ir jose pavaizduotų ra-dinių aprašai (TŪAKDK inventorinėje knygoje bei ant JPA fotografijų) yra svarbus šaltinis, papildantis infor-maciją ir apie publikuotus radinius iš Klaipėdos krašto.

ŠIANDIEN ŽINOMŲ „PRUSSIA-MUSEUM“ ARCHEOLOGINĖS KOLEKCIJOS NEGATYVŲ, KURIUOSE BUVO PAVAIZDUOTI RADINIAI IŠ KLAIPĖDOS KRAŠTO, SAŲVADAS

Šiame sąvade nurodyta:

Negatyvo su „Prussia-Museum“ radiniais iš Klaipėdos krašto eilės numeris;
negatyvo inventorinis numeris;
šaltiniai, kuriais remiantis identifikuotas negatyvas;
Klaipėdos krašto objektas, kurio radiniai buvo fiksuoti negatyve. Jeigu negatyve fiksuoti radiniai iš kapo kom-plekso – nurodytas to komplekso numeris;
radinių inv. nr. (jeigu žinomas pagal informaciją ant ne-gatyvo ar iš publikacijų);
negatyvo (ar jo fragmento) publikacijos nuoroda.

1. **Pl. 789** (JPA, b. 46, L30; TŪAKDK 4190):
Labaticken (Labatag–Michel–Purwin)
(PM IV, 467, 6426)
(Gaerte, 1929, p. 239, Abb. 183 a).

2. **Pl. 0868** (JPA, b. 46, l. 34; SMB-PK/MVF, PM-IXa, PM-N 254; TŪAKDK 4182):
Schernen-50,
(Gaerte, 1929, p. 241, Abb. 184).

3. **Pl. 1019** (JPA, b. 51, l. 12):
Schernen (PM V, 252, 8284)
rekonstrukcija.

4. **Pl. 1019a** (JPA, b. 51, l. 13; TŪAKDK 4188):
Schernen (PM V, 252, 8284)
(Šturms, 1936, Tafel 20a).

5. **Pl. 1019b** (JPA, b. 51, l. 9; TŪAKDK 4189):
Schernen (PM V, 252, 8284).

6. **Pl. 1036** (A3722) (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 369):
Heydekrug, Bandhuszen, Kur. Nehrung, Schwarzort,
(OPM 2066), Adl. Gotzhofen, Lindenhof (OPM 2067).

- 7. Pl. 1108** (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 752): Schlaszen (*Šturms*, 1936, *Tafel* 22.a, b),
- 8. Pl. 1613** (JPA, b. 46, l. 28; SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 253, TŪAKDK 2701, TŪAKDK 3857): ..., Gaweln (PM V, 57, 6927) (*Moora*, 1938, p. 227, *Abb.* 29.5), Oberhof-214 (*Moora*, 1938, p. 227, *Abb.* 29.4),
- 9. Pl. 1886** (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 6): ..., Zeipen–Gerge (PM V, 57, 6229) (*von zur Mühlen*, 1975, p. 143, p. 175, *Tafel* 15.7), Ramutten-227b (*von zur Mühlen*, 1975, p. 143, p. 175, *Tafel* 15.1), ...
- 10. Pl. 1887** (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 252): Weszeiten.
- 11. Pl. 1900** (TŪAKDK 4196): Heydekrug (PM V, 82, 7217) (*Hoffmann*, 1940, p. 65, *Abb.* 16 a, b) (neteisingai nurodytas inv. Nr.).
- 12. Pl. 1975** (JPA, b. 30, l.11; SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 251; TŪAKDK 4200): Rombinus (PM Gisevius 15.1.3), Ramutten, Ramutten (PM V, 80, 7204), Oberhof (OPM 20404) (*Hoffmann*, 1940, *Tafel* Vb).
- 13. Pl. 1977** (A2641) (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 250): Barwen VI.30, Weszeiten 468 (*von zur Mühlen*, 1975, p. 142, p. 153, *Tafel* 4.5), Oberhof.
- 14. Pl. 2199** (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 156): ... Prökuls (PM V, 141, 7701) (*von zur Mühlen*, 1975, p. 143, p. 179, *Tafel* 16.3),
- 15. Pl. 2226** (JPA, b. 30, l. 7; TŪAKDK 4193): ...Klemmenhof, Kr. Memel,
- 16. Pl. 2237** (JPA, b. 51, l. 11; TŪAKDK 4231): ...Szaszen (PM III, 218, 1094/58)...
- 17. Pl. 2241** (JPA, b. 51, l. 10; TŪAKDK 4202): Schlaszen (PM III, 218, 1094)...
- 18. Pl. 2330** (A2640) (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 249): Skören.
- 19. Pl. 2772** (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 428) Oberhof-132.
- 20. Pl. 3044** (JPA, b. 46, l. 29; TŪAKDK 4184): Heydekrug (PM V, 82, 7216) (*dalis – Engel*, 1935, *Tafel* 144).
- 21. Pl. 3124** (JPA, b. 50, l. 5; SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 281; SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-F 181): ...Collaten,
- 22. Pl. 3133** (*Engel C.*, 1937, *Abb.* 8) ..., Wilkieten, ... (*Werner*, 1977, p. 91, *Abb.* 2.4, p. 92, *išnaša* 18).
- 23. Pl. 3134** (JPA, b.50, l.3; TŪAKDK 4187): ... Oberhof-102 (OPM 8371), ...
- 24. Pl. 3449** (TŪAKDK 4197): Weszeiten-457, Weszeiten-461.
- 25. Pl. 3463** (JPA, b. 30, l. 16): Andullen-30.
- 26. Pl. 3865** (JPA, b. 30, l. 10; TŪAKDK 4192): Weszeiten-97 (PM V, ..., 6515), Andullen-79, ...
- 27. Pl. 3867** (JPA, b. 30, l. 9; TŪAKDK 4204): ..., Oberhof (OPM 19133), Barwen – VI.30 (*von zur Mühlen*, 1975, p. 142, p. 153, *Tafel* 4.2), Andulln (PM V, 152, 7805c), (*von zur Mühlen*, 1975, p. 142, p. 153, *Tafel* 4.3) (klaidingai nurodyta Wiskiauten), Maszen (PM V, 83, 7218e, f).
- 28. Pl. 4140** (TŪAKDK 4191): Weszeiten-21 (PM V, ..., 6515), Barwen-2, Andullen (PM V, 392, 7323), Andullen (PM V, ..., 7805).
- 29. Pl. 4219** (JPA, b. 30, l. 8; TŪAKDK 4199): ...Oberhof-437 (OPM 20428) (*Hoffmann* 1940, *Abb.*17a),
- 30. Pl. 4502** (A3726) (JPA, b. 51, l. 8; SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 372; TŪAKDK 4203): ..., Szlaszen, ...
- 31. Pl. 5275** (JPA, b. 30, l. 15; TŪAKDK 4183): Barwen-VI.34 (*Salmo*, 1938, p. 147, *Abb.* 45).
- 32. Pl. 5276** (TŪAKDK 4195): Weszeiten-667 (*Salmo*, 1938, p. 145, *Abb.* 44).
- 33. Pl. 5652** (JPA, b.46, l.22; TŪAKDK 4205): ...Oberhof O-VII, O-VIII, Laboticken (*Moora*, 1938, *Abb.* 18.2),
- 34. Pl. 5654** (JPA, b. 30, l.13): Zeipen–Görge = Andullen (*Hoffmann*, 1940, p. *Abb.* 19), Oberhof.
- 35. Pl. 5658** (JPA, b.46, l.35; TŪAKDK 3848 ?): Oberhof-331 (*Moora*, 1938, *Abb.* 30.2, 29.9), Oberhof-330 (*Moora*, 1938, *Abb.* 31.1, 2), Oberhof-202 (*Moora*, 1938, *Abb.* 31.3), Oberhof, Rumkischken, Ramutten-10,
- 36. Pl. 5659** (JPA. B.46. L.21): Weszeiten (PM IV, 5297), Rombinus (PM II, 475), ..., Oberhof-261,
- 37. Pl. 5663** (JPA. B.46. L.37; TŪAKDK 2658; VDKMNF. 29): Oberhof-202, Oberhof-388.
- 38. Pl. 5664** (JPA B.46. L.27; TŪAKDK 2653; VDKMNF. 32): Oberhof-178 (*Moora*, 1938, *Abb.* 19.1), Oberhof-399.
- 39. Pl. 5665** (JPA. B.46. L.24; TŪAKDK 2651; VDKMNF. 31): Oberhof-152, Oberhof-175.
- 40. Pl. 5666** (JPA. B.46. L.25; TŪAKDK 2650; VDKMNF. 36): Oberhof-309 (*dalis perpiešta – Moora*, 1938, p. 236, *Abb.* 30.11, 14–16).
- 41. Pl. 5667** (JPA. B.46. L.31; TŪAKDK 2649; VDKMNF. 39): Oberhof-352 (*apskrita segė – Moora*, 1938, *Abb.* 24.1), Oberhof-331.
- 42. Pl. 5668** (JPA. B.46. L.23; TŪAKDK 2654; VDKMNF. 38): Oberhof-253, Oberhof-339, Oberhof-352.
- 43. Pl. 5670** (JPA. B.46. L.26, TŪAKDK 2652, K VDKMNF. 30): Oberhof-330 (*dalis perpiešta – Moora*, 1938, *Abb.* 31.1, 2).
- 44. Pl. 5671** (TŪAKDK. 2656; JPA, b. 50, l. 4; VDKMNF. 35): Oberhof-76.
- 45. Pl. 5948** (JPA. B.30. L.14, TŪAKDK 4181): Leisten-13 (*Hoffmann*, 1940, *Tafel* II.d, e).

46. Pl. 6285 (JPA. B.30. L.12):
Andullen-92; Ramutten-246
(Hoffmann, 1940, Tafel II.b, c).

47. Pl. 7534 (A2624) (SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 246):
Schernen, Oberhof O.P.M.18580, O.P.M.18784.

48. Pl. ---- (A4307)
(SMB-PK/MVF PM-IXa, PM-N 459):
....., Leisten-407 (von zur Mühlen, 1975, p. 142. Tafel 4.4),
Weszeiten-468, Weszeiten-130 (von zur Mühlen, 1975,
p. 142. Tafel 4.6), Weszeiten-633 (von zur Mühlen, 1975,
p. 142. Tafel 4.7), Wilkieten (von zur Mühlen, 1975, p. 142.

Tafel 4.9), Ramutten-59 (von zur Mühlen, 1975, p. 142.
Tafel 4.11),

49. Pl. ---- (TÜAKDK. 2655; VDKMNF. 33):
Oberhof-166, Oberhof-178, Oberhof-399.

50. Pl. ---- (TÜAKDK. 2657; VDKMNF. 34):
Oberhof-39.

51. Pl. ---- (TÜAKDK. 4644):
Ramutten-75, Zeipen-Görge
(Hoffmann, 1940, Tafel Va (Andullen)).

Sutrupinimai:

JPA – Jono Puzino archyvas Lietuvos nacionalinėje Martyno
Mažvydo bibliotekoje. Rankraščių skyrius. Fondas 52.

LVM – Latvijas Vestures Muzejis (Latvijos istorijos muzie-
jus, Ryga).

RAA, ATA – Rikantikvariāmbet, Antikvarisk-topogra-
fiska arkivet (Nacionalinė paveldo taryba, antikvarinis-
topografinis archyvas, Stokholmas).

SMB-PK/MVF – Staatliche Museen Berlin, Preussische Kul-

tursbesitz, Museum für Vor- und Frühgeschichte (Prois-
torės ir ankstyvosios istorijos muziejus, Berlynas).

TÜAKDK – Tartu Ülikooli Arheoloogia Kabineti didakti-
line Kolleksioon, praegu Tallinna Ülikooli Ajaloo Insti-
tuudi arhiivis (Tartu universiteto Archeologijos kabi-
neto didaktinė kolekcija. Talino universiteto Istorijos ins-
tituto archyvas. Fondas 22).

VDKMNF – Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Negaty-
vų fondas Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune.

Šaltiniai ir literatūra

Åberg N., 1919. Ostpreussen in der Völkerwanderungs-
zeit. Uppsala.

Banytė-Rowell R., Nowakowski W., 2001. Ein kaiserzeit-
liches Grab mit einer Brustkette aus Adlig-Heydekrug (Ši-
lutės dvaras) im Lichte der Archivalien aus dem Nachlass
von Herbert Jankuhn. In: *Lietuvos archeologija*. 21. Vilnius,
2001, p. 121–128.

Banytė-Rowell R., Bitner-Wróblewska A., 2005. From
Aestii to Esti. Connections between the western Lithuanian
group and the area of distribution of Tarand-graves. In:
*Interarchaeologia, 1. Culture and material culture: Papers from
the first theoretical seminar of the Baltic archaeologists (BASE)
held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003.*
Tartu–Rīga–Vilnius, 2005, p. 105–120.

Bitner-Wróblewska A., Bliujienė A., Wróblewski W., 2003.
Die “verlorene” Gräberfeld von Anduln, Memelgebiet (he-
ute Ėgliškiai–Anduliai, West Litauen). Ein Wiedergewinn-
ungsversuch. In: *Acta Praehistorica et Archaeologica*. 35/2003.
Berlin, p. 185–210.

Die Prussia-Sammlung, 2005. Die Prussia-Sammlung. Der
Bestand im Museum für Geschichte und Kunst Kaliningrad.
Коллекция Пруссия в фондах Калининградского областного
историко-художественного музея. Schleswig.

Engel C., 1935. Vorgeschichte der Altpreußischen
Stämme. I. Band. Königsberg i. Pr.

Engel C., 1937. Ostpreußens Stellung im Rahmen der
gesamtdeutschen Vorgeschichte. In: *Germanenerbe*. 2. Leip-
zig, p. 250–257.

Gaerte W., 1929. Urgeschichte Ostpreussens. Königs-
berg i. Pr.

Ginters V., 1936. Romas imports Latvijā In: *Senatne un
māksla*. 2. Rīga, p. 47–61.

Hoffmann J., 1941. Die spätheidnische Kultur des Me-
mellandes (10. – 12. Jahrh. n. d. Zw.). *Schriften der Albertus-
Universität*. Band 29. Königsberg (Pr.) und Berlin.

Juga A., Ots M., Szymański P., 2003. Über die Vorteile
der Bildung einer „didaktischen Kollektion“. Materialien
der Bogaczewo – Kultur und Olsztyn – Gruppe in Ajaloo
Institut in Tallinn (Estland). In: *Anyk i Barbarzyńcy*. Wars-
zawa, p. 205–218.

Junker H., Wieder H., 2003. Das neue Prussia-Fundar-
chiv in Berlin. In: *Archäologisches Nachrichtenblatt*. Band 8.
1/2003. Berlin, p. 24–40.

Moora H., 1938. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n.
Chr. II. Teil: Analyse. Tartu.

von zur Mühlen B., 1975. Die Kultur der Wikinger in
Ostpreußen. Bonner Hefte zur Vorgeschichte. 9. Bonn.

Reich Ch., 2003. Archäologie einer vorgeschichtlichen
Sammlung. In: *Archäologisches Nachrichtenblatt*. Band 8.
1/2003. Berlin, p. 14–23.

Salmo H., 1938. Die Waffen der Merowingerzeit in Fin-
nland. Helsinki.

Šimėnas, V., 1996. Smailieji kovos peiliai-durklai baltų
kraštuose I m. e. tūkstantmečio viduryje. In: *Vidurio Lienu-
vos archeologija*. Vilnius, p. 27–71.

Šturms E., 1936. Die ältere Bronzezeit im Ostbaltikum.
Berlin und Leipzig.

Werner J., 1977. Das Grabfund von Taurapilis, Rayon
Utina (Littauen) und die Verbindung der Balten zum Reich
Theoderichs. In: *Archäologische Beiträge zur Chronologie der
Völkerwanderungszeit*. Antiquitas Reiche 3. Band. 20. Bonn,
p. 87–92.

Валуев А. А., Скворцов К. Н., Кулаков В. И., 2000.
Сокровища, возникшие из пепла. In: *Наука в России*.
№ 4/2000. Москва, p. 98–102.

Кулаков В. И., 2000. История обнаружения части
коллекций музея “Пруссия”. In: *Российская археология*.
№ 4. Москва, p. 206–217.

DIE FUNDE AUS DEM MEMELLAND IN DEN AUFNAHMEN DER ARCHÄOLOGISCHEN SAMMLUNG DES „PRUSSIA-MUSEUMS“

Linās Tamulynas

Zusammenfassung

Die Information über die Funde aus dem Memelland, die bis 1944 im Königsberger „Prussia-Museum“ aufbewahrt waren, ist bisher ein Problem geblieben. Ende des 20. Jh. wurde bekannt, dass sich Bestandteile der archäologischen Sammlung und des Archivs dieses Museums im Museum für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen Berlin – Preußischer Kulturbesitz und im Kaliningrader Museum für Geschichte und Kunst befinden. Immerhin ist die Wiederherstellung einer vollständigen Information über die Funde aus dem Memelland, die im „Prussia-Museum“ aufbewahrt wurden, erst bei der Untersuchung des Archivmaterials möglich, denn die in den genannten Institutionen aufbewahrten Funde enthalten in den meisten Fällen keine Begleitdaten.

Das Ziel dieses Beitrages ist, die Negative und die Aufnahmen, auf denen die Eizelfunde aus dem Memelland fixiert und bis 1945 im Königsberger „Prussia-Museum“ aufbewahrt wurden und die nun in den Beständen der vier Museen, d.h. des Museums für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen Berlin – Preußischer Kulturbesitz, des Archivs des Institutes für die Geschichte der Tallinner Universität, der Litauischen Nationalen Martynas Mažvydas-Bibliothek Vilnius und des Vytautas-Magnus-Kriegsmuseums Kaunas, aufbewahrt werden, zu überblicken und zu systematisieren¹.

I. Sammlungen, in denen Aufnahmen gefunden wurden mit den Funden aus dem Memelland, die im „Prussia-Museum“ aufbewahrt waren:

I.1. Archivreste des „Prussia-Museums“ im Museum für Vor- und Frühgeschichte, Staatliche Museen Berlin – Preußischer Kulturbesitz (weiter – SMB-PK/MVF).

Im Archiv dieses Museums werden mehr als 1800 Negative und Aufnahmen aus dem „Prussia-Museum“ (Junker, Wieder 2003, S. 33) (SMB-PK/MVF Bestand IXa) aufbewahrt. Im Jahr 2004 wurde das Bestandmaterial durchgesehen, wobei es gelungen war, 15 Negative und 5 Aufnahmen zu finden, auf denen die Funde aus dem Memelland festgehalten wurden. Auf den Originalnegativen des „Prussia-Mu-

seums“ (an ihren Rändern) wurde ihre Inventarnummer notiert, die mit den Buchstaben PI (Platte) begann. Auf manchen Negativen (an ihren Rändern) war es notiert, das Material welcher Objekte darauf dargestellt war. Zum Beispiel war auf dem Negativ PI.1036 (SMB-PK/MVF, PM IXa, PM-N 369) geschrieben, dass darauf die Funde aus Heydekrug, Bandhuszen, Kur, Nehrung und Adl. Götzhofen aufgenommen sind (Abb. 1). Leider ist solche Information nur auf einigen Glasplatten zu finden, aber auch diese Daten sind unvollständig. Auf dem genannten Negativ PI. 1036 sind nicht nur die Funde aus den angegebenen Ortschaften, sondern auch ein Tüllenbeil aus Lindenhof, Kr. Memel (vgl. Engel, 1935, Tafel 92.g) dargestellt.

I.2. Didaktische Kollektion des Archäologischen Kabinetts der Universität Tartu, jetzt im Archiv des Institutes für die Geschichte der Universität Tallinn (weiter – TÜAKDK)

Im Archäologischen Kabinetts der Universität Tartu wurden im 3. und 4. Jahrzehnt des 20. Jhs. einige tausend Aufnahmen mit den archäologischen Exponaten, die in verschiedenen Museen aufbewahrt waren, angesammelt. Im 6. Jahrzehnt des 20. Jhs. geriet diese Sammlung in das Institut für Geschichte Estlands in Tallinn. 2005 entdeckte man in dieser Sammlung 39 Aufnahmen mit den darauf fixierten Funden aus dem Memelland, die bis 1945 im Königsberger „Prussia-Museum“ aufbewahrt waren. Jede TÜAKDK-Aufnahme enthielt unten in den Alben eine Notiz mit Information, wo die fotografierten Funde gefunden worden waren. Eine analoge Information war auch in den Inventarbüchern der Aufnahmen zu finden, wo auch zusätzliche Daten angegeben wurden (z.B. in welchem Jahr und woher die Aufnahme erhalten worden waren) (Abb. 2). Beinahe alle im TÜAKDK zu findenden Aufnahmen mit den Funden aus dem Memelland, die im „Prussia-Museum“ aufbewahrt wurden, überschneiden sich mit dem analogen Material aus dem Jonas Puzinas-Archiv.

I.3. Jonas Puzinas-Archiv (weiter – JPA) in der Litauischen Nationalen Martynas Mažvydas-Bibliothek Vilnius

In der Manuskriptenabteilung der Litauischen Nationalen Martynas Mažvydas-Bibliothek Vilnius sind 34 Aufnahmen mit den Funden aus dem Memelland, die bis 1945 im „Prussia-Museum“ aufbewahrt wurden, zu sehen, die zusammen mit den Resten des Archivs des litauischen Archäologen Jonas Puzinas aufbewahrt werden. Die Aufnahmen werden in vier Aktendeckeln (JPA, b 30, b. 46, b. 50 und b. 51) aufbewahrt. An den Rändern von mehreren im Jonas Puzinas-Archiv zu findenden Aufnahmen, wo die Funde aus dem Memelland verwirrt sind, sieht man die vom Negativ des „Prussia-Museums“ übriggebliebene Inventarnummer (PI.), auf den anderen Seite der Aufnahmen ist neben jedem Fundstück angegeben, wo es gefunden wurde, meistens die Inventarnummer des Fundes (Abb. 3). Diese Auf-

¹ Die Möglichkeit, in den ausländischen Archiven zu arbeiten, wurde mir von dem Staatlichen Fonds für Wissenschaft und Studium erteilt, der das vom Prof. Dr. habil. M. Michelbertas geleitete Projekt T-04059 „Datensammlung über das Fundmaterial aus den memelländischen Gräberfeldern, das in den ausländischen Beständen aufbewahrt wird“, 2004 finanziert hat.

Für die Information über das in Archiven zu findende Material und andere Hilfe bedanke ich mich bei den Kollegen Dr. R. Banytė-Rowell, Dr. A. Bliujienė, J. Ciglis, G. Grizas, Dr. M. Mägi, M. Ots, Dr. Ch. Reich, K. Rickevičiūtė, J. Steponaitienė, K. Šeškevičius, E. Vasiliauskas und H. Wieder.

nahmen entstanden von den Originalnegativen des „Prussia-Museums“. Auf der anderen Seite der im Jonas Puzinas-Archiv aufbewahrten Fotos ist die Inventarnummer der Aufnahme (JPA b. 46, l. 28, 32, 36) des Archäologischen Kabinetts der Universität Tartu angegeben. Hier ist an den Rändern keine vom Negativ des „Prussia-Museums“ zurückgebliebene Inventarnummer zu finden. Das lässt den Schluss zu, dass diese Aufnahmen Reproduktionen der Aufnahmen des Archäologischen Kabinetts in Tartu sind.

I.4. Die Negativsammlung des Vytautas-Magnus-Kulturmuseums (weiter – VDKM) im Vytautas-Magnus-Kriegsmuseum in Kaunas

In dieser Sammlung werden 15 Glasnegative mit den aufgenommenen Funden aus dem Aukštkiemiai-Gräberfeld, die zum „Prussia-Museum“ gehörten (Negative Nr. 23, 26–39), aufbewahrt. Die Analoge aller dieser Negative (Aufnahmen) befinden sich im Jonas Puzinas-Archiv und in der „Didaktischen Kollektion“ des Archäologischen Kabinetts der Universität Tartu, doch für die Aufnahmen, die sich in diesen Beständen befinden, wurden nicht die VDKM-Negative benutzt. Die Negative in Kaunas sind die Kopien der TÜAKDK-Aufnahmen. Diese Behauptung bestätigt das VDKM-Negativ Nr.39, das nicht retuschiert ist (oder die Schicht der Retusche ist abgespült worden). Hier sieht man dieselben Aufschriften wie auf der TÜAKDK-Aufnahme Nr. 2649 (Abb. 4). Das bedeutet, dass auf der Aufnahme, die im Archäologischen Kabinett der Universität Tartu aufbewahrt wurde, Zahlen aufgeschrieben wurden, dass sie später neu kopiert wurde, und die Kopie des Negativs ist im Vytautas-Magnus-Kulturmuseum geblieben.

II. Die Besteller der Aufnahmen der memelländischen Funde, ihre Veröffentlichung und Verbreitung

Nach einem kurzen Überblick der Aufnahmen und Negative der memelländischen Funde, die bis 1945 im „Prussia-Museum“ aufbewahrt wurden, der Sammlungen und der Erarbeitung ihrer Zusammenstellung (siehe den Anhang), lässt sich die Schlussfolgerung ziehen, dass sich in allen oben genannten Sammlungen ähnliche Aufnahmen befunden haben, deren Grundlage die Originalnegative bildeten, die im „Prussia-Museum“ aufbewahrt wurden. Eine Ausnahme machen die Glasnegative von den Funden des Oberhof-Gräberfeldes im Vytautas-Magnus-Kriegsmuseum, die neu fotografierte TÜAKDK-Aufnahmen darstellen.

Aus der Zusammenstellung der Negative der bekannten memelländischen Funde im „Prussia-Museum“ wird deutlich, dass der Großteil davon kopierten Aufnahmen veröffentlicht wurde. Daraus kann man schlussfolgern, dass die Besteller der Aufnahmen Archäologen waren, die an wissenschaftlichen Beiträgen, Monographien und Dissertationen arbeiteten. Diese Vermutung, dass die Initiatoren des Fotografierens der Exponate des „Prussia-Museums“ nicht das Museum selbst, sondern die Personen (oder Institutionen) waren, die an den Aufnahmen der Funde interessiert waren, lässt sich indirekt dadurch begründen, dass die Mehrheit der Aufnahmen nicht geschlossene Komplexe (d.h. nicht das Fundmaterial eines Grabes oder wenigstens eines Gräberfeldes), sondern Einzelfunde darstellt, die meistens aus unterschiedlichen Objekten ausgewählt wur-

den, aber chronologisch oder typologisch miteinander zusammenhängen. Auf den Aufnahmen der Exponate des „Prussia-Museums“ sind einige Funde auf etlichen unterschiedlichen Aufnahmen fixiert.

In verschiedenen Beständen sich wiederholende Aufnahmen, die von demselben Negativ kopiert wurden, erlauben es uns anzunehmen, dass die Aufnahmen aufgrund der Bestellung einiger Archäologen oder Institutionen vervielfältigt wurden.

Es besteht eine große Wahrscheinlichkeit, dass die Aufnahmen der archäologischen Sammlung des „Prussia-Museums“ mit den Funden aus dem Memelland auch in anderen, oben in diesem Beitrag nicht genannten Institutionen, zu finden sind, in denen das archivarisches Material der bis 1945 im Königsberger Museum beschäftigten Archäologen aufbewahrt wird. Diese Annahme wird real bestätigt durch die Tatsache, dass im Museum für Geschichte Lettlands (Latvijas Vēstures Muzejs, weiter – LVM) eine Aufnahme mit der Scheibenfibel aus Pangessen erhalten geblieben ist, die retuschiert im wissenschaftlichen Beitrag des lettischen Archäologen Valdemars Ģinters veröffentlicht wurde (Ģinters, 1938, S. 61, Abb. 7) (Abb. 5).

III. Aufnahmen der archäologischen Sammlung des „Prussia-Museums“ als Informationsquelle über die Funde aus dem Memelland

Die Wichtigkeit der Aufnahmen mit den Funden aus dem Memelland für die Wissenschaft kann man mit einem Satz verallgemeinern: sie sind insoweit für die Archäologie wichtig, inwieweit die Information über die archäologische Sammlung des „Prussia-Museums“ heute wichtig ist.

In vielen Fällen sind die besprochenen Aufnahmen heute die einzige Quelle über die nicht veröffentlichten Erzeugnisse. Ohne das Fundmaterial der Gräberfelder in Anduh und Oberhof zu kommentieren, hat man auf den Negativen und Aufnahmen des „Prussia-Museums“, die in den oben genannten Institutionen aufbewahrt werden, mehr als Dutzend Einzelfunde aus dem Memelland entdeckt, die früher in der Fachliteratur nicht veröffentlicht waren. Das sind Funde aus dem Bronzezeitalter, die aus Bandhuszen, Heydekrug, Adl. Götzhöfen (Pl. 1036) stammen, Funde aus dem Eisenzeitalter, die aus dem Gräberfeld bei Barwen (Pl. 4140), dem Gräberfeld bei Clemmenhof (Pl. 2226), dem Gräberfeld bei Maszen (Pl. 3867), dem Gräberfeld bei Rumpischken (Pl. 5658), dem Gräberfeld bei Skören (Pl. 2330), dem Gräberfeld bei Weszeiten (Pl. 1887, Pl. 3449, Pl. 3865, Pl. 4140) und anderen Objekten stammen.

Die Aufnahmen erlauben es uns, die „neu gefundenen“ Exponate der Sammlung des „Prussia-Museums“ sicher zu identifizieren. Als Beispiel könnte man Fragmente eines Halsringes aus der Sammlung des Apothekers Settegag, der in Heydekrug gelebt hat, nennen, die zurzeit im Kaliningrader Museum für Geschichte und Kunst aufbewahrt werden und vor kurzem mit dem Hinweis „Ohne Fundort, Ostpreußen“ (Die Prussia Sammlung, 2005, S. 77) veröffentlicht wurden. Vergleicht man die gegenwärtige Publikation mit der Aufnahme, die sich im Archivmaterial befindet, so ist es anhand der Brüche des Bügels des Halsringes und anderer Defekte des Erzeugnisses ganz offensichtlich, dass es sich um dasselbe Exponat handelt, das als Pl. 3044 registriert wurde

und das, übrigens, 1935 im Buch von C. Engel (Engel, 1935, Tafel 144.c) veröffentlicht wurde. Gäbe es nicht diese Aufnahme, so würde das im Kaliningrader Museum aufbewahrte Exponat wohl für immer als „ohne Fundort“ gelten.

Die Aufnahmen sind eine Quelle, die mehr Information enthält bei der Identifizierung der Funde als das erhaltene gebliebene archivare Material, deswegen zeigt man dafür besonders in der letzten Zeit großes Interesse. Die Entwürfe der Funde, eigenhändig von den Archäologen gezeichnet und in den Beständen aufbewahrt, waren nicht für die Veröffentlichung bestimmt. Deswegen wurde die wahre Form des Fundes (vor allem feinere Details oder Ornamente) in den Entwürfen sehr schematisch dargestellt. Als Beispiel könnte, z.B., die Aufnahme der Schnalle aus Wilkieten und die Entwürfe derselben Schnalle von N. Åberg, F. Jakobson sowie M. Schmiedehelm im Archivmaterial dienen, wenn man sie vergleicht (Abb. 6).

Schlussfolgerungen

Die archäologische Sammlung des „Prussia-Museums“ wurde im Museum aufgrund der Bestellung einzelner Archäologen oder Institutionen für die Publikationen fotografiert. Später wurden die Aufnahmen vervielfältigt.

Alle Aufnahmen mit den Exponaten, die in den Beständen des „Prussia-Museums“ aufbewahrt waren, wurden von den Originalnegativen kopiert. Die im VDKM aufbewahrten Glasnegative mit den Funden aus dem Memelland wurden von den TŪAKDK-Aufnahmen gemacht.

Unter den Aufnahmen der archäologischen Sammlung

des „Prussia-Museums“, die in SMB-PK/MVF, JPA und TŪAKDK aufbewahrt wurden, fand man Aufnahmen mit den Einzelfunde aus dem Memelland, die in der Fachliteratur nicht veröffentlicht wurden und die eine wichtige Informationsquelle darstellen, denn die Funde sind verloren und nicht mehr registriert.

Die Aufnahmen des „Prussia-Museums“ und die Zeichnisse der darauf abgebildeten Funde (im Inventarbuch des TŪAKDK und auf den JPA-Aufnahmen) stellen eine wichtige Quelle dar, die die Information auch über die veröffentlichten Funde aus dem Memelland ergänzen.

ANHANG Zusammenstellung der heute bekannten Negative der archäologischen Sammlung des „Prussia-Museums“, auf denen Einzelfunde aus dem Memelland fotografiert wurden:

In der Zusammenstellung ist angegeben:

die fortlaufende Nummer des Negativs mit den Funden des „Prussia-Museums“ aus dem Memelland; die Inventarnummer des Negativs; Quellen, die als Grundlage der Identifikation des Negativs dienen; Objekt im Memelland, dessen Funde im Negativ fixiert wurden. Wenn im Negativ Einzelfunde aus einem Grabeskomplex fixiert wurden, so wird die Nummer des Komplexes angegeben; die Inventarnummer des Fundes (falls sie aus der Information auf dem Negativ oder in den Publikationen bekannt ist); Hinweis auf die Veröffentlichung des Negativs (oder seines Fragments).

Übersetzung von S. Lapinskas

Įteikta 2006 m. rugsėjo mėn.